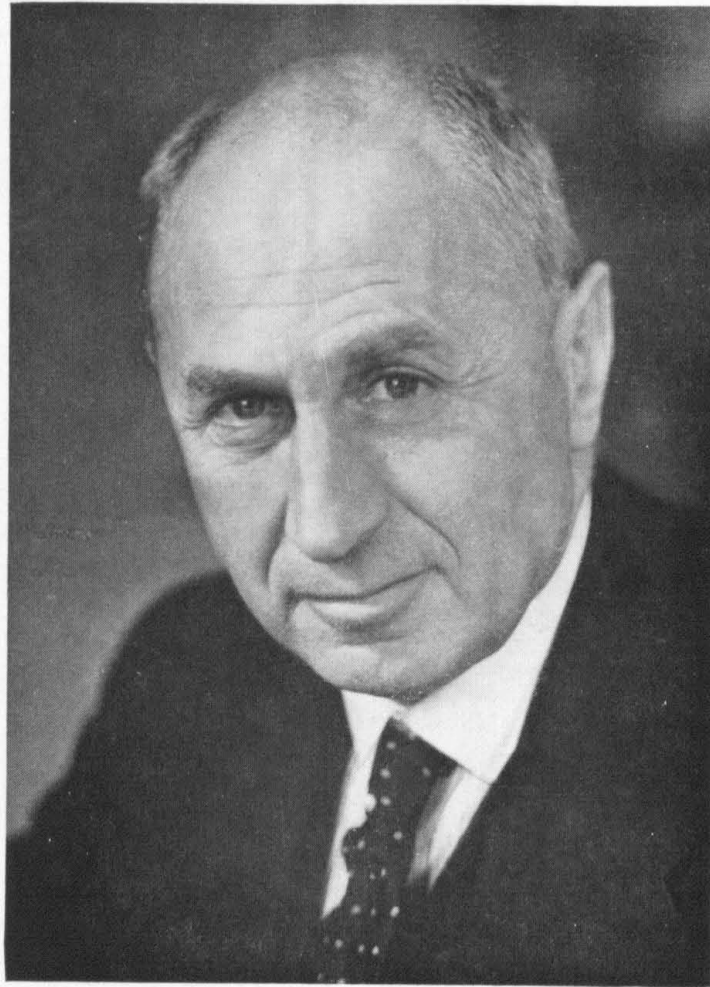

Citation:

R.P. Cleveringa, Levensbericht E.M. Meijers, in:
Jaarboek, 1954-1955, Amsterdam, pp. 319-336

EDUARD MAURITS MEIJERS
(10 Januari 1880—25 Juni 1954)

HERDENKING
VAN
EDUARD MAURITS MEIJERS
(10 Januari 1880—25 Juni 1954)

Wie de beschrijving van het leven van Eduard Maurits Meijers, dat zo ongemeen rijk gevuld is geweest met een veelheid en verscheidenheid van diep bezonnen werk, van enkele kenmerkende plaatsbepalingen wil voorzien, schuift niet Den Helder naar voren, waar hij den 10en Januari 1880 werd geboren als derde zoon van den officier van gezondheid bij de Koninklijke marine Isidorus Meijers en diens echtgenote Julie Wolff; als klein kind immers verhuisde hij reeds naar 's lands hoofdstad, waar zijn vader, na genomen ontslag uit den dienst om meer bij zijn gezin te kunnen zijn, zich als geneesheer vestigde.

Daar in Amsterdam hebben zijn eerste 30 jaar gelegen; met een kort Haags tussenverblijf in zijn promotietijd, toen zijn vader wegens een tot rust nopende ziekte zijn artspraktijk moest opgeven. Daar ging hij school. Daar studeerde hij en sloot hij in het A.S.C. zijn duurzame vriendschap met Van Kan, dien hij bij zijn terugkeer in het in Mei 1945 bevrijde vaderland niet meer terugvond en kort nadien in deze Akademie treffend herdacht. Daar promoveerde hij den 3en April 1903 met lof op dat merkwaardig rijpe en nog steeds waardevolle proefschrift onder den titel: „Dogmatische rechtswetenschap”, waarover straks nog nader. Daar oefende hij, met een onderbreking door zijn werkzaamheid op Treub's „Centraal bureau voor sociale adviezen”, de advocatuur uit, ingeleid door den bekenden processualist Caroli, wiens baanbrekend werk over „Het kort geding”, half af gebleven bij diens dood in 1909, hij in 1915 met evenveel kunde als piëteit voltooide, om het in 1947, met behoud der krachtig onderstreepte hoofdlijnen, doch met versteviging van den geschiedkundigen onderbouw en met een

veel bredere en diepere uitwerking, op eigen wijze te herscheppen. Daar was hij korten tijd een opmerkelijk raadslid, dat ook buiten de vroedschap getuigde van zijn belangstelling in de gemeentelijke zaken; onder meer door in 1910 in de „Vragen des tijds” (II, blz. 325—350) te beschrijven, hoe Amsterdam, anders dan volgens de officiële lezing, in 1808 met geweld haar raadhuis door een schijnheiligen Lodewijk Napoleon werd ontnomen. Daar leerde hij bij de vervulling van een bijbetrekking aan de „School voor maatschappelijk werk” Tony Gottschalk kennen, die hij den 13en Augustus 1909 huwde, en daar werd den 25en September 1910 hun oudste dochter geboren.

Daar begon aldus die kring, die hem het naast heeft gestaan en waarin hij steeds zo gaarne heeft vertoefd; want hij was, ondanks al zijn trek- en wandellust, waaraan hij veelvuldig toegaf, een huiselijk man met zin voor de beslotenheid der woonkamer, die hij zelfs onder zijn werk door zoveel mogelijk zocht. Deze voorliefde, kon hij den teugel verder vieren dan de meesten, doordat hij niet slechts in een roezige omgeving volkomen zijn aandacht kon bepalen bij een studieonderwerp, maar haar desnoods zonder schade kon verdelen over twee verschillende aangelegenheden. Hij was een kindervriend van nature, die wist te pakken met zelf verzonnen verhaaltjes en anderzins. Hij ging in zijn verstandswerk niet onder; hij was een goed turner, zwemmer, schaatsrijder en roeier; even lenig van lichaam als van geest. Zijn belangstelling was breed en raakte zeer uiteenlopende zaken: schilderijen (in 1951 bracht hij uit Schotland het bericht mee van een onbekend portret van Prins Willem van Oranje, waarop het oog van zijn vrouw was gevallen, met een vermoedelijk later aangebrachte inscriptie, waarin hij aanstonds twee onjuistheden vond), vruchten (er zijn speelse fruitrecepten van hem bekend met een berijmde aanwijzing van de herkomst der meikers), enz. Op zijn reizen stond hij dan hier, dan daar bij stil; hij leek wel onvermoeibaar, al trok hij zich na 1930 toch op zijn tijd ook gaarne des zomers vele weken aaneen terug in de hem weldadige rust van zijn buitenhuisje „De Meijerij” op Belle-Ile onder de zuidkust van Bretagne.

Heeft het eerste deel van zijn leven bijna uitsluitend in Amsterdam gelegen, het grootste en belangrijkste ervan heeft zich in Leiden afgespeeld. Daar werden drie van zijn vier kinderen geboren en ontplooidde zich zijn hechte familieleven in zijn volheid, tot hij zijn kleinkinderen tot zich zag komen, voor wie hij zulk een aantrekkelijke grootvader was. Daar verstreken na dien 2en November 1910, waarop hij zijn luisterrijk hoogleraarschap aanvaardde met zijn meesterlijke intreerede over „De taak der rechtswetenschap ten aanzien der vrije rechtspraak” bijna 44 jaren met hun vele liefs; met hun zorgen en verdriet ook, als toen in Februari 1946 een van zijn kleinzontjes stierf. Daar ontstonden vele vriendschappen, die hem innig verkwikten: met Van der Hoeve, Barge, Kuenen, Heering, Huizinga, De Blécourt, Blok (wiens dochter hem in de laatste 20 jaren zulk een goede hulp was) en met vele anderen; terwijl andere werden bevestigd, als met Van Oven, in zijn jeugd in Amsterdam kort zijn huisgenoot. Hier overviel hem het schrijnende oorlogsleed, dat hij te verduren kreeg: zijn afzetting, de verdrijving uit zijn huis eerst, uit zijn woonstad later, met vervolgens zijn bijna driejarige gevangenschap, aanvankelijk in Barneveld en Westerbork met hun steeds donkerder dreigingen, toen in het verre Theresienstadt, waar naar ambtelijke schatting 35000 slachtoffers vielen en er 35000 blijvende aanklachten werden tegen de woedende dwingelandij, die er heerste; een gevangenschap in altijd martelende onzekerheid en bij kwellende ontberingen tot het lichaam er maar nauwelijks tegen op scheen te kunnen, maar die hij droeg met stillen moed en in waardige berusting en die zijn geestkracht niet doofde („De algemene begrippen van het burgerlijk recht”, grotendeels ginds opgesteld, zonder boekerij, met amper de allernodigste schrijfbehoeften en weinig meer dan een tafelhoek te midden van nooit aflatend rumoer in ook verder de slechtst denkbare verblijfsomstandigheden, getuigen ervan); een bedoelde vernedering, die hij door zijn houding omzette in een wezenlijke verhoging. In Leiden keerde hij den 25en Juni 1945 uit deze beproeving terug om er terstond weer volop aan den slag te gaan. Hier ontvouwde hij zijn burgerzin het wijdst; als bij het geven van zijn

krachten aan het „Volkshuis” en, tientallen jaren, aan den schouwburg. Hier schonk hij zijn hart aan de universiteit, waarvan hij een der opperste sieraden werd; hier gaf hij zijn geroemde colleges en privatissima en wijdde hij zich onvermoeid aan zijn duizenden leerlingen, zijn promovendi voorop, tot zelfs, met de opgave en behandeling van zijn rechtsvragen in „Ars aequi”, nog na den 70-jarigen leeftijd; hier won hij hun aanhankelijkheid. Van hier uit legde hij zijn vruchtbare verbindingen met den vreemde. Met België, waar hij in Van Dievoet een meewerkenden tegenspeler vond, leidden zij tot de door hem bezielde „Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland” en tot de instelling op 17 April 1948 der ambtelijke „Studiecommissie tot eenmaking van het recht”, waarbij ook Luxemburg werd betrokken; in den kring hiervan werd onder zijn leiding als eerste onderwerp besproken zijn ontwerp tot vaststelling van enige regelen van internationaal privaatrecht, hetgeen voerde tot het desbetreffende verdrag van 11 Mei 1951: binnenkort waarschijnlijk een belangrijk stuk Beneluxrecht en in de verdere toekomst mogelijk door navolging een stel wereldnormen. Met Zuid-Afrika, waar menige oudleerling van Meijers met ere dient, kwam het tot het „Tijdskrif vir hedendaagse Romeins-hollandse reg”, waarvan hij vele jaren mederedacteur was en waaraan hij verschillende belangwekkende opstellen afstond, die het rechtsleven ginds raakten: over overeenkomsten tussen afwezigen, over „causa” en „consideration”, over schuldinbreng en gedwongen verrekening (naar aanleiding van een Afrikaanse beslissing van 1916 in aansluiting op een eerdere studie uit 1911) en over verjaring tegen de overheid (in 1949, pasklaar gemaakt voor Italië, nog eens in een Italiaanse bewerking opgenomen in de „Scritti in onore di Contardo Ferrini”). Met de uitnemendsten uit vele andere landen nog verkeerde hij in de bijeenkomsten van het uitgelezen deskundigengezelschap van het „Institut international pour l'unification du droit privé” te Rome en hield er Nederland's naam op een tophoogte.

In Leiden ontstond nagenoeg heel dat geweldige werk, dat hem de eerbiedige bewondering bracht van landzaat en vreemdeling en

waarvan in een kort herinneringsbestek slechts zeer in het ruwe enige hoofdzaken kunnen worden aangestipt. Het ligt neergelegd in een reeks van statige en door oorspronkelijkheid en nauwgezetheid uitmuntende boeken, tal van scherp gevatte, sprankelende tijdschrift-artikelen, vele honderden rake en bijlichtende kanttekeningen bij beslissingen van den Hogen Raad (die hem indertijd, toen hij voor het raadsheerschap nog vrij jong was, aanbood hem onmiddellijk als nummer één te plaatsen op zijn zestal, waarvoor hij evenwel bedankte) in het oude „Weekblad van het recht”, het „Weekblad voor privaatrecht, notarisambt en registratie” (waarvan hij een stuwend mederedacteur was van 1 Januari 1912 af tot zijn dood toe en waarin hij ook overigens geregeld schreef) en de „Nederlandse jurisprudentie” en soms nog elders ook; en verder nog in menig advies. In Leiden groeide hij op tot dien voortrekker bij de rechtsoefening, wien als vanzelfsprekend de bij K.B. van 25 April 1947 verstrekte opdracht tot het ontwerpen van een nieuw burgerlijk wetboek toeviel; een opdracht trouwens, die juist daarom afkwam, omdat Nederland het onwaardeerbare voorrecht had hem tot zijn landszonen te mogen rekenen. Den 6en April 1954 legde hij de eerste helft over; de voltooiing is hem niet gegund, maar de begonnen arbeid wordt in de door hem aangewezen richting voortgezet.

Zo ver ook zijn kunde en kennis strekten op allerlei verschillende terreinen, zodat het soms leek, of er niets buiten zijn geestelijk bereik viel (dan alleen de muziek, in het gevoel waarvoor hij ernstig misdeeld was), op de grote hoogte, waartoe hij na den Amsterdamsen aanloop in zijn Leidsen tijd steeg, is hij toch door zijn werk bovenal gaan toebehoren aan de rechtsgeleerdheid; en wel voornamelijk aan de wetenschap van het burgerlijk recht, mits men dit dan maar neemt in zijn allerruimsten zin: zo naar onderwerp (en dus met inbegrip van handelsrecht en rechtsvordering), als naar tijd (en derhalve met insluiting van een bijna onafzienbaar veld van middeleeuwse en latere rechtsgeschiedenis uit vooral, maar al weer niet uitsluitend, Nederland, België, Frankrijk en Italië), als naar

plaats (internationaal privaatrecht en rechtsvergelijking: hij was thuis in vele rechtsstelsels tot in het voor den vastlandsjurist vaak zo lastig te bevatten Engelse toe). En dan nog vallen er bijdragen aan te wijzen, die slechts met moeite of niet in dit ruime burgerrechtelijke pak kunnen worden gewrongen; tot in den allerlaatsten tijd toe, als wanneer hij in 1949 het in den Adrianibundel heeft over „belastingen als rechtsbegrip”.

Een geboren jurist, is men thans geneigd te oordelen; en toch is er, toen hij op zijn 17e jaar van de 5e klasse van het gymnasium uit staatsexamen deed, sprake van geweest, dat hij wiskunde zou gaan studeren. Ook later is zij hem blijven boeien; misschien heeft met deze neiging zijn liefhebberij samengehangen in brīdgen en schaken, al ebde zij later wat af, en zijn voorkeur voor het erfrecht.

Als het pas gaf, mengde hij graag wat gereken in zijn overdenkingen of maakte hij de betekenis van een rechtsopvatting op exacte wijze aanschouwelijk met enige sprekende cijfers; men lette maar eens op de „algebraïsche formule” op blz. 143 van de Mei-afl levering uit 1939 van het zoëven genoemde Afrikaanse tijdschrift, of op de mededeling uit 1928 over „vergelijking met breuken in de middeleeuwsche rechtsteksten” aan deze afdeling der Akademie, waarvan hij in 1920 lid werd en die hij tussen 1945 en 1949 voorzat, of op zijn noot onder het befaamde protargolarrest van 10 Januari 1936; e.d.

Ook nadat de wiskunde het in den strijd om de eerste plaats bij hem had afgelegd, heeft Meijers' figuur, zoals zij in haar opperste grootheid is verschenen, nog niet terstond duidelijk haar schaduwen vooruitgeworpen; al trok zijn vereerde leermeester J. F. Houwing hem al gauw den burgerrechtelijken kant op en al ontleende hij in zijn encyclopedisch en wijsgerig proefschrift opzettelijk zijn toelichtende voorbeelden bij voorkeur aan het privaatrecht (blz. 20) en al doemde er reeds spoedig het een en ander op in den trant van den lateren Meijers. Zo is daar uit 1905 het knappe opstel over „De aansprakelijkheid der echtgenooten voor de

schulden der gemeenschap" (W.P.N.R. 1873—1876) en, typisch nog voor hem, de verrassende verhandeling uit 1907, onlangs in het tweede deel van zijn „Verzamelde privaatrechtelijke opstellen" nog weer herdrukt, over „Art. 584 B.W. en de zakelijke rechten" (R.M. 1907, blz. 271—299). Vooral hierin proeft men reeds den schrijver, zoals hij zich in verdere jaren ontpopt: den nauwkeurigen geschiedvorscher, den oplettenden speurder, den scherpen opmerker, die onthult, hoe de door hem besproken regel teruggaat tot op een Duits proefschrift, in 1639 te Helmstädt verdedigd door den volkomen vergeten Heinrich Hahn, en die dan tussen zijn van overal verzamelde en vaardig geschikte historische gegevens door bijzondere beschouwingen geeft over de tegenstelling tussen persoonlijke en zakelijke rechten. Een thema, dat hem niet los laat; in 1912 komt er een verlengstuk met bespiegelingen over de grens tussen persoonlijke en zakelijke rechtsvorderingen (W.P.N.R. 2240—2243); in 1925 spreekt hij, hiertoe aangezocht door Van Vollenhoven en André de la Porte, als arbiter elegans zich uit over de vraag, of er in het Oosterse adatrecht onderscheid bestaat tussen zakelijke en persoonlijke rechten (I.T.v.h.R. 122, blz. 18—21); in 1946 wijdt hij zich in de „Symbolae-van Oven" aan „la réalité et la personnalité dans le Nord de la France et dans le droit anglais"; en in 1950 treedt hij in de „Revue internationale des droits de l'antiquité" (V, blz. 183—202) nog eens opnieuw toe op „het zogenaamde ius ad rem" der glossatoren, dat hij zuiver persoonlijk bevindt.

Met dat al valt de nadruk in den tijd tussen zijn promotie en zijn professoraat niet op werk van dezen aard, maar op het arbeidsrecht, dat, voor zover het al burgerrechtelijk is, toch afglijdt naar den administratiefrechtelijken kant. Het zijn de jaren kort voor en na de wet-Drucker; en dit rechtsonderdeel houdt nauw verband met dat vak uit het overigens, vergeleken bij later, nog zo rustige maatschappelijke gebeuren, waar dit in zijn heftigste bewegingen verkeert. In April 1905 klinkt een zware voorslag over „Het collectieve arbeidscontract en de algemeene rechtsbeginselen" (Themis 66, blz. 397—483); een „Themis"-artikel, maar bijna een boek op zichzelf,

dat nog in 1950 met recht „belangrijk” wordt genoemd (R.M.Th. blz. 110). In 1906 treedt hij toe tot de redactie van het „Sociaal weekblad”, dat hij tot het eind ervan in 1911 met zijn pennevruchten verrijkt. In 1908 verschijnt de eerste druk van zijn boek over „De arbeids-overeenkomst”, toonaangevend gebleven tot op den huidige dag, al raakt de laatste uit 1923 wat verouderd en ziet men reikhalzend uit naar een nieuwe bewerking, welke men zo graag nog uit zijn eigen hand had ontvangen. In 1909 zet hij de uitgave op der „Rechterlijke beslissingen in zake de wet op de arbeidsovereenkomst”, die na 30 jaren in „Arbeid” uitmond. Hier, zowel als elders, neemt hij als vanzelf de leiding door zijn grondigheid en scherpzinnigheid en praktische vernuft, zich vaak reeds terstond uitend in de wijze, waarop hij iets aanvat; getuige b.v. zijn verhandeling over de rechtspersoonlijkheid uit 1932, welke Telders doet uitroepen, dat het op straffe van doodswijgen verboden moest worden nog iets over de rechtspersoonlijkheid, haar probleem en haar wezen te laten drukken zonder dat men blijk geeft den aanhef hiervan ter harte te hebben genomen. Dit alles wordt geschraagd door zijn stalen geheugen, dat hem onmiddellijk bij de hand doet hebben wat een ander eerst na naarstig zoeken opdiept en met één slag verbindingen doet zien, welke een ander ontgaan. Zijn stellingen over de rechtskundige betekenis der stakingen worden al dra in litteratuur en rechtspraak gemeen goed. Een tijd lang is er onenigheid over de schadeloosstelling na opzegging vóór het begin van den arbeid; tot de vraag den 19en October 1917 voor den H.R. komt en deze Meijers volgt. Zo gaat het meer; in het erennummer van „Rechtsgeleerd Magazijn Themis”, waarmee hij in 1950 werd gehuldigd wegens zijn „uitzonderlijke betekenis voor de Nederlandse rechtswetenschap”, geeft de Haagse kantonrechter Vos, ten dezen vele jaren zijn medewerker, er verdere sprekende voorbeelden van. Mettertijd gaat het trouwens alom zo en dringt zich zijn geest overal in het civiele recht in; in datzelfde nummer laat De Grooth het zien voor het burgerlijke recht in engen zin (waar men hem op het laatst zo zeer bij elken stap met iets belangrijks ontmoet, dat er in dit hem gewijde ogenblik zelfs aan een summiere opsomming

niet kan worden gedacht), Offerhaus voor het handelsrecht, Kolléwijn voor het internationaal privaatrecht. De Geldermalsense notaris Kuyk, zelf een der eersten in zijn gilde, verklaart, dat met de jaren in erfrechtelijke en andere notariële aangelegenheden steeds meer zijn woord „wet zonder meer” is geworden. Soms zelfs schroomt een rechter niet in zijn vonnis Meijers' oordeel aan te roepen als een uiting, die de deur dicht doet (verg. Pres. Breda 23 Augustus 1954, N. J. 1955, no 189); en zoiets doet een rechter jegens een schrijver niet licht en behoort hij ook niet licht te doen, maar hier, zo doorziet men zijn gevoelen, mag wel een uitzondering worden gemaakt, en niemand is er, die er zich aan stoot. Er gaat een ras opschietende en steeds sterker invloed op het ganse burgerlijke rechtsbedrijf uit van zijn geschriften en lezingen; en almede van zijn adviezen, in stijgende mate hierom gezocht. Kolléwijn, De Grooth en Fockema Andreae gewagen er van in het genoemde eerenummer en in den lande weet door een toevallige ervaring de een hier-, de ander daarvan, al wordt er slechts hoogst zelden (als dat over vicariegoederen) een gepubliceerd. Begrijpelijk; en toch is er genoeg van deze werkzaamheid bekend om te beseffen, dat hier nog een schat aan wetenswaardigs ligt, voor welker bewaring nog eens een passend middel moge worden gevonden.

Bij dezen erkenden invloed valt het af en toe als een onbegrijpelijke eigenaardigheid op, als de wereld min of meer achteloos aan het een of ander voorbijgaat; alsof er op eens van haar ontvankelijkheid te veel wordt gevergd. De Haagse raadsheer Van Vrijberghe de Coningh betwijfelde in 1950, of men wel steeds voldoende zijn voordeel heeft gedaan met wat Meijers heeft gewrocht voor de rechtsvordering, terwijl men toch ook hier „versteld” moet staan van zijn kennis en van zijn bekwaamheid, waarmee hij ook hier heeft „geploegd en gezaaid”.

Kolléwijn laat soortgelijke klanken horen met betrekking tot wat hij noemt „de volkomen omwenteling door Meijers in de beschouwing van de geschiedenis van het internationaal privaatrecht” (R.M.Th. 1950, blz. 217): een van de wortels ligt in Frankrijk en het stamt niet uitsluitend uit Italië, en het realiteitsbeginsel valt niet af te

leiden uit de feodale souvereiniteitsgedachten. En zo is het ook enigermate met het geweldige werk over het Ligurische erfrecht: de opsporing en bepaling van een Europees oervolk met behulp van rechtsgeschiedkundige gegevens, verzameld uit Zwitserse, Belgische, Nederlandse, Franse en nog andere archieven (R.M.Th. 1950, blz. 154). Hij kreeg er de hoogste onderscheiding voor, die een Nederlands jurist ten deel kan vallen: de Thorbeckemedaille, waarvan met hem voorlopig de laatste drager wegviel; maar verder bleef het bij wat Fockema Andreae heeft samengevat als „enige beleefde buigingen, enkele niet of weinig ter zake doende opmerkingen, maar in substantie noch een weerlegging, noch een aanvaarding”.

Misschien is men (het is vaker geopperd; R.M.Th. 1950, blz. 213) ondanks alles bij zijn leven toch niet voldoende toegekomen aan een volledig begrip van zijn grootheid en is het aan de toekomst haar nog beter te leren onderkennen.

In diezelfde beginjaren, waarin het arbeidsrecht overheerst, ziet men hem vele malen overstappen naar de staathuishoudkunde; het kan destijds soms hebben geleken, alsof hij tenslotte meer nog hieraan dan aan de rechtsoefening zich zou gaan geven, en zeker zou hij dan thans als econoom hebben geschitterd. Deze belangstelling neemt evenwel na 1910 af, al krijgt zij door de oorlogsgebeurtenissen tussen 1914 en 1918 nog een inspuiting; na 1920 is het hiermee uit, behoudens een opflikkering in 1934 in den vorm van een voorstel voor een internationale circulatiebank, dat de „Internationale Kamer van Koophandel” belangrijk genoeg vond voor de instelling van een studiecommissie, zij het dat deze hem afviel.

Let men op den samenvaal van raadslidmaatschap, arbeidsrecht en staathuishoudkunde, dan kan het kort voor zijn komst naar Leiden de buitenwereld hebben toegeschenen, of ook de mogelijkheid ener ontwikkeling in staatkundige richting in de lucht heeft gehangen; maar zelf heeft hij hiervan nooit iets willen weten. Geen twijfel, of hij zou, afgezien van politieke grilligheid en benepenheid, ook dan hoge ogen hebben gegooid; hij bezat naast zijn reeds

aangestipte gaven een grote mensenkennis en bestuurstalant. Keer op keer is hiervan gebleken: toen bij de binnenkomst der Belgische vluchtelingen in 1914 het met het vervoer in Roosendaal spaak dreigde te lopen en hij ingreep; toen hij zich als rector-magnificus met het beheer der universiteit bemoeide (al wist hij zijn stellig-rechtelijke, overigens slechts eens, zwak, bestreden en verder alleen maar genegeerde, krachtig voorgedragen opvatting over haar privaatrechtelijke zelfstandigheid bij de desbetreffende machthebbers niet door te zetten); toen hij in Theresienstadt voor enige orde kon zorgen en bij de ontbinding van het kamp aftochtmaatregelen trof; toen hij na den oorlog de studentenhuisvesting ter hand nam en de Leidse „Universitaire pers” in het leven riep; enz.

Voor het brede en hoge gebouw der civilistiek, dat dan op den duur den hoofdaanblik van zijn levenslandschap heeft bepaald, heeft de toen 23-jarige terstond bij zijn eerste verschijning in de openbaarheid in zijn proefschrift een zo vasten grondslag gelegd, dat er in wezen in de reeds genoemde „Algemene begrippen” 45 jaar later niets behoefde te worden gewijzigd; er behoefde slechts op voort te worden gebouwd. Het door Meijers afgeleverde werk is aldus ten gronde even verscheiden geworden als uit één stuk en doortrokken van één geest. Nog in zijn sterfjaar zelf verstrekt hij een bijdrage tot den feestbundel voor Ernst Rabel over „Atteintes à la propriété foncière”, waarvan men slechts aanhef en slot, verbonden door alweer een boeiend en leerrijk, geschiedkundig betoog, behoeft te lezen om terstond den schrijver van een halve eeuw terug te herkennen.

Die zo hecht gelegde grondslag wordt gevonden door een critische bespreking van de pogingen tot „wetenschappelijke bearbeiding van rechtsvoorschriften of beginselen uitsluitend met behulp van de wetten der logica” (blz. 14). Al miskent hij de waarde hiervan niet bij de vormgeving in de rechtsbeschrijving (blz. 97, 104), noch ook soms bij de uitlegging (blz. 189), over het geheel wijst hij de desbetreffende leringen af. Zelf wil hij het recht in zijn kern steeds weer bepaald en herschapen zien door de eisen van het gemene welzijn; zo „gebrekkig” de afweging der hierbij elkaar ont-

moetende waarden en de „schatting” hiervan ook mogen blijven, toch zal het steeds zo „moeten” worden benaderd (blz. 86—87). Offerhaus, in 1950 Meijers' betekenis voor het handelsrecht peilend, vindt in deze „methode der rechtsvinding het belangrijke” (R.M.Th., blz. 172) gelegen en werkt dit met klem van aanhalingen en toelichtingen sprekend uit; en anderen uiten zich soortgelijks.

Het uitroepen van de gemene doelmatigheid als rechtsmeter moet intussen wel worden begrepen; het betekent niet de toekenning van overwicht aan wat zinnelijk of stoffelijk het meeste belooft. Tot het gemene welzijn behoort het niet minder, dat de ingegeven, verstandelijk onberedeneerbare, zedelijke oordelen hun plaats krijgen. Zo bedt hij het recht in de zedeleer in; de „Algemene begrippen” uit 1948 stellen het met nadruk voorop (blz. 5—6): „Er bestaat steeds een onmiddellijk — zij het ook niet een bewust — verband tussen hetgeen door het zedelijk bewustzijn en hetgeen door het algemeen maatschappelijk belang verlangd wordt. Het zedelijk bewustzijn is een intuïtieve kracht, die de gemeenschap mede in stand houdt en haar ontwikkeling bevordert. Zonder ons dit bewust als doel te stellen, dienen wij toch met de ethische normen juist in den dwingenden vorm, waarin zij zich openbaren, de gemeenschap en leiden de menselijke samenleving tot een hogere trap van ontwikkeling”. Deze algemeenheid wordt, als het onderwerp er toe leidt, meermalen in bijzonderheden verduidelijkt; als wanneer hij in zijn geldrechtelijke beschouwingen over den staat, die om economische redenen de munt besnoeit, de fiolen van zijn toorn uitgiet (W.P.N.R. 2831; R.M.Th. 1950, blz. 183). Het lijkt, of deze verwijzing naar de ingegeven zederegelen mettertijd sterker is geworden; misschien is de ontvankelijkheid ervoor mede gegroeid onder den invloed van bittere ervaringen met onzedelijkheden in en na den oorlog, welke hem, als bij vragen van rechtsherstel, toen er bleek van bedenkelijke handlangersdiensten in den effectenhandel en van niet minder bedenkelijke schendingen van het goed vertrouwen in dien bedrijfstak van daarvan niets vermoedende en misleide klanten en toen de herziening der hieruit voortgekomen gevolgen door wonderlijke normatieve kunstgrepen geschiedde in

strijd met gangbare wettelijke en buitenwettelijke rechtsregelen, soms fel van leer hebben doen trekken. Ook Langemeijer, in 1950 Meijers' betekenis voor de rechtsdogmatiek overschouwend, meende hier een verschuiving waar te nemen (R.M.Th., blz. 147).

Het proefschrift rept ervan, maar stelt die verwijzing nog niet bijzonder op den voorgrond. Nadat in de intreerede van 1910 is aangetoond, hoe het gebied der vrije rechtspraak zich uitdijt, en omstandig is geweest op het gewicht der vergelijking van praktijkbelangen, loopt de voordracht op naar de dringende waarschuwing het ingeschapen rechtsgevoel niet te beschouwen als een „duister, instinctief weten, hetwelk voor de helderziende wetenschap wijken moet”; er moet in „harmonie” met de rest de nodige aandacht aan worden geschonken (blz. 25). Het slot van de rectorale rede van 1927 bezweert den „goeden jurist” „door alles heen de goddelijke vlam der gerechtigheid” te blijven voelen; wie hiervan geen vonk in zich draagt, wordt geen waarachtig rechtskundige (blz. 28). Zo is er zelfs voor 1940 reeds een stijging; en hand in hand hiermee een nadering tot zijn iets ouderen vriend Scholten, met wien hij tientallen jaren zulk een prachtig tweespan voor den kar der Nederlandse rechtsgeleerdheid heeft gevormd en met wien hij onder meer op Kruseman's aandrang het gedenkboek 1838—1938 tot stand bracht en dien hij na zijn heengaan in deze Akademie zo waardig en warm herdacht. Twee verschillende figuren zeker; zo in den aanpak als de behandeling der rechtsproblemen, maar ook in het gemoed: Scholten, zijn leerlingen ten afscheid toesprekend, noemt zich zelf een man van „positief-christelijke, reformatische overtuiging”, wat Meijers bepaald niet was, en er ligt hiermee wel eens een verschillend waas over ook hun werk. Desalniettemin waagt Langemeijer het met goede reden in 1950 te schrijven, dat „de tegenstelling in beginsel, die men tussen Meijers en Scholten zou kunnen vinden, niet onverzoenlijk schijnt” (R.M.Th., blz. 135); reden, waarom hij — en onafhankelijk van hem ook Offerhaus — aandringt op een diepere, vergelijkende studie van beiden.

In aanleg maakt Meijers bij zijn doelmatigheidsgrondstelling geen verschil tussen stellig- en wenselijkheidsrecht en zelf werpt hij daarbij de vraag op, of zij in zijn opvatting niet samen moeten vallen; om er dadelijk ontkennend op te antwoorden, want onder meer reeds de enkele aanwezigheid ener door den rechter bezworen burgerlijke wet speelt ter wille van het algemeen welzijn hier een geringe, ginds een grote rol (blz. 109—110). Het is dan ook geenszins een ommekeer, wanneer hij b.v. stelligrechtelijk bij voortduring de abstracte leveringsleer is blijven verdedigen, doch haar in art. 3, 4, 2, 2 van zijn ontwerp voor het burgerlijk recht overboord werpt; al heeft hij in 1951 zich geroepen gevoeld (W.P.N.R. 4187) zich „bij voorbaat” te verdedigen tegen de betichting van tweeslachtigheid: „Zij, die mij dit zouden verwijten, vergeten daarbij, dat voor mij de tekst en vooral het stelsel der bestaande wet meer waarde hebben dan voor hen, die menen alles uit de wet te mogen halen wat hun redelijk en billijk voorkomt”. Hij is gevoelig voor de waarde van het historisch geworden, maar wenst nimmer een behoud zonder herijking; als er reden voor is, moet men z.i. een breuk met het verleden aandurven en hij prijst het daarom b.v. in 1952 (R.M.Th. 1952, blz. 645—661) in Kemper, dat deze door zijn voorstel in 1816 heeft bewerkt, dat de verplichting tot levering van naar de soort bepaalde zaken ten onzent een brengschuld is geworden, terwijl hij bij de wetsuitlegging meer dan eens (ook reeds in zijn proefschrift: blz. 134) heeft gewaarschuwd tegen een teveel aan historisch gewicht.

Met de vraag, hoe zwaar de burgerlijke wet voor het stellige recht moet wegen, heeft hij zich dikwijls bezig gehouden; hij was geneigd haar betekenis tamelijk hoog aan te slaan en dies pleitte hij voor een goed en nieuw, geen bijgelapt, burgerlijk wetboek. Hij deed het onder meer in 1932 in deze Akademie aan het eind van zijn mededeling over „Uitlegging en toepassing in Nederland van aan den Code civil ontleende wetsvoorschriften”, al diende zij hem voor alles om anderszijds al te hoog gestemde verwachtingen te voorkomen; vele in Frankrijk en hier gelijke voorschriften hebben geleid tot uiteenlopende uitkomsten onder de werking van ver-

schillende schattingen: hier meer invloed van Duitse theorieën en groter ontvankelijkheid voor de wordingsgeschiedenis der bepalingen, zodat soms de Franse rechtsgeschiedenis hier beter bekend is dan in Frankrijk zelf (waarbij hij van eigen verdiensten op dit punt zwijgt), en voor de belangen van den schuldenaar; ginds meer voor die van den schuldeiser, en voorts voor eigen bijzondere traditie, die, stipt hij elders aan (W.P.N.R. 2240), „dikwijls bij machte is kostbare rechtsgoederen van het voorgeslacht, waaraan de wetgever achteloos voorbijgegaan is, in stand te houden”, maar die ook kan ontaarden in „sleur” en dan nodeloos ruimte laat „aan de chicane”. Van de schepping van een nieuw burgerlijk wetboek droomde hij, heeft Van Oven verteld (R.M.Th. 1950, blz. 110), al in zijn beginjaren; niet enkel om de rechtsverbetering, maar mede om de mogelijkheid van edelen roem en wereldinvloed voor Nederland, welke hij er in zag, wijzend op wat Frankrijk met zijn „Code civil” hieraan had gewonnen en voorts op de lokkende en loffelijke voorbeelden van Zwitserland en de Scandinavische landen. Niet slechts om zijn kunde, maar mede om deze met volharding uitgedragen overtuiging is het terecht geweest, dat men juist hem de stift heeft toevertrouwd, waarmee de nieuwe geboden in de wetstafelen zouden worden gegrift.

Dat zijn utilistische grondstelling hem feilloos tot de juiste rechtsoordelen zou voeren, heeft hij zich nooit voorgesteld; zij legde de taak op verdere „zeer lastige” waarderingen te verrichten (Prf. blz. 89), waarbij het huidige maatschappelijke gebeuren bij voortdoring naar alle kanten moest worden doorproefd en voorts al maar door in de leerschool van het verleden moest worden getreden; dit laatste niet (om Fockema Andreae's woorden over te nemen: R.M.Th. 1950, blz. 151) „als een liefhebberij, als een soort juridische belletrise” ter bevrediging van nieuwsgierigheid aangaande wat was, maar om er allerhande uit te leren voor heden en toekomst: de wezenlijke, oorspronkelijke bedoeling van een regel, de huidige betekenis ervan naar stellig recht, gelet mede op veranderingen van toestanden en meningen, de waarde of onwaarde ervan naar richtig recht. Met dit geschakeerde doel onderneemt hij zijn

weergaloze ontdekkingsreizen over de zeeën der rechtshistorie en neemt er dan dit, dan dat van mee. De stamboom der onsplitsbare bekentenis wordt nagegaan en zij zelf en wat de rechtspraak ervan gemaakt heeft aan de kaak gesteld. Als Hartzfeld met zijn vage gedachten over bemiddelende vonnissen voor den dag komt en er bij hem zelf en anderen verwarring ontstaat, richt Meijers de opmerksaamheid op de vergeten „iudicia rusticorum” en pelt met een daaraan ontleend, verscherpt inzicht de bruikbare, bewijsrechtelijke pit los uit den onnutten bast. Talloos zijn de studiegerechten, die door hem in onderdelen met rechtsgeschiedkundige ingrediënten nader zijn toebereid en hierdoor aan voedingswaarde hebben gewonnen. Bij wege hulpwetenschapsoefening draagt hij hierbij naastig en met vaardige oorspronkelijkheid vele gegevens aan: oude rechtsbronnen worden (soms met anderer medewerking) aan de vergetelheid ontrukkt (als de costumiere rechten van Kamerijk, St. Amand, Verdun, Metz en het verloren gewaande landcharter van Grimberghen uit 1275); de ontwerpen der commissie van redactie van 1821 betreffende het zakenrechtelijke tweede boek B.W. doet hij (na een falen van anderen elders) door negen studenten bewerken en uitgeven onder zijn leiding; oude rechtsscholen (Napels, Toulouse, Orleans) worden beschreven naar mensen en werken, waarbij de van heinde en ver bijeengebrachte feiten worden gekeurd en geschikt met zulk een fabelachtige kennis van en doorzicht in toestanden en gebeurtenissen en heersende normen, dat het schijnt, of de oude wereld geen geheim voor hem bezit (zelfs verkeerde tenaamstellingen bedriegen hem niet, maar worden met behulp van een plaatselijken gewoonteregel, hem bekend, of iets anders ontmaskerd: *Revue int. des droits de l'antiquité* V, blz. 188; *T.v.R.* I, blz. 462); oude rechtsinstellingen worden blootgelegd, of, als in „*Trial by jury on the Veluwe*” (*T.v.R.* VII, blz. 361—431), met elkaar in vergelijkend verband gebracht; de zoek geraakte „*Observationes tumultuariae*” van Van Bijnkershoek worden opgespoord, met behulp van leerlingen bewerkt en met De Blécourt en Bodenstern uitgegeven; tussen de verschijning der delen hiervan door worden de „*Memorialen*” van den gerechtssecretaris Jan Rosa

overgelegd; een voortdurend herhaalde bewering, dat een te Andernach in 594 kort voor zijn dood door den Frankischen Koning Childebert II uitgevaardigd besluit over plaatsvervulling ten behoeve van kindskinderen weinig of geen toepassing heeft gevonden, wordt aan het wankelen gebracht; en zo kan men doorgaan. Met De Blécourt, Van Kan en Van Kuyk roept hij in 1918 het belangrijke „Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis” in het leven, waarin men hem doorlopend tegenkomt; door den oorlog verdwijnt het tijdelijk in 1941 om, voornamelijk door zijn toedoen, herboren te worden in 1950 onder een verbrede Nederlands-Belgische redactie en te openen met een opstel van zijn hand over het recht der oude Menapiërs.

Langs den weg der geschiedenis is het ook, dat hij in 1914 doordringt in het doornige woud van het internationaal privaatrecht met zijn geschrift over het „Internationaal privaatrecht in Frankrijk en de Nederlanden” (in 1922 nog aangevuld in het T.v.R.) en later zijn „Histoire des principes fondamentaux de droit international privé” en de uitgave van „Tractatus duo de vi et potestate statutorum” van Baldus en Van der Keessel; waarop dan actualiteiten aansluiten als opstellen over „het vraagstuk der herverwijzing”, „erfrechtelijke moeilijkheden” e.a. en enige tientallen annotatie's.

Ook hier kwam hij vanzelf op den voorgrond te staan; gelijk overal, waar hij verscheen. Natuurlijk (een gevaarlijk woord, naar hij zijn studenten voorhield; maar hier toch wel verantwoord) ook in de „Nederlandse Juristenvereniging”, welke voorzitter hij was in 1922 en in het eeuwjaar 1938. Den 25en Juni 1954 nog sprak hij op haar Arnhemse vergadering over de conversie, betrokken als hij was in de gedachtenwisseling hierover door een desbetreffend artikel in het kort tevoren gepubliceerde ontwerp voor het derde boek van het nieuwe B.W.; hij zeide hierbij terug te moeten gaan tot „de meest principiële beginselen van wat uitlegging en wat aanvulling is”, als reikte hij in onuitgesproken gedachten even opnieuw naar zijn eerstelingswerkstuk, toen hij zich ook bezig had

gehouden met wezen en grenzen van die „waarschijnlijkheidsrekening”, die als „interpretatie” een afzonderlijk voorwerp van overdenking moest zijn (blz. 121). Was zijn levensomloop aldus reeds doende zich stilaan te sluiten? Slechts weinige uren later, nadat hij schijnbaar nog gezond, schoon ongewoon moe, in zijn Leidse woning was teruggekeerd, staakte zijn wakker hart het aandrijven van den grootsten geest, dien rechtskundig Nederland bezat, en sloten zich zijn ogen voor eeuwig.

R. P. CLEVERINGA